

DAN APARASCHIVEI, *Orașele romane de la Dunărea Inferioară (secolele I–III p. Chr.)* (Bibliotheca Archaeologica Moldaviae, XII, Ediderunt VICTOR SPINEI et VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA), Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2010, Iași, 390 p., cu XXVII tabele și 31 fig. incluse în text

Prin apariția acestei cărți, istoriografia românească își întregeste literatura privitoare la viața orășenească romană de la Dunărea de Jos, căci, după solida analiză întreprinsă – cu aceeași temă –, nu de mult, asupra Daciei Romane (R. Ardevan, *Viața municipală în Dacia romană*, Timișoara, 1998), de această dată a fost abordat și spațiul sud-dunărean.

Însă, înainte de a trece la examinarea conținutului tomului pe care-l prezentăm, voi încerca, măcar fugitiv, să înfățișez drumul urmat de către autor până la a ajunge să trateze subiectul de față.

Absolvent strălucit al Facultății de Istorie (secția de istorie – *limbă și literatură latină*, s. n.) a Universității „Al. I. Cuza” (1994–1998), ca și al cursurilor de studii aprofundate (1998–1999) ale aceleiași facultăți, domnul Dan Aparaschivei (mai departe **D. A.**) a rămas credincios chemării și preocupărilor sale și de-a lungul anilor care au urmat, vădite mai cu seamă prin cercetările efectuate, îndeosebi în timpul stagiului de pregătire și de susținere a tezei sale de doctorat (*Geneza și evoluția așezărilor urbane romane de la Dunărea de Jos (secolele I–III d. Hr.)*, 2007, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, conducător fiind domnul prof. dr. Dan Gh. Teodor), care, de altfel, în cea mai mare parte se identifică cu lucrarea prezentată acum.

O primă observație personală ar fi că, de la început, în mod temeinic și cu multă stăruință, **D. A.** și-a clădit fundamentul unei cariere științifice, care, și, în continuare, se anunță a fi deosebit de prielnică. În sprijinul aserțiunii mele, voi dezvălui căile prin care domnia sa a înțeles să atingă anumiți parametri ai cercetării: participarea la săpăturile arheologice din centrele urbane din sudul Dunării, de la Oescus (Ghigen – Bulgaria, cu eforturi financiare proprii), Histria, Oltina și, îndeosebi, de la Noviodunum (Isaccea) și Ibida (Slava Rusă); documentarea și contactul cu cercetarea europeană de profil (facilitate prin strădaniile sale de aprofundare a mai multor limbi străine), prin

obținerea unei burse naționale „Vasile Pârvan” la Academia di Romania (2004–2006, Roma) sau în cadrul unor stagii petrecute în Marea Britanie sau în Ungaria; în fine, prin participarea frecventă și susținerea de comunicări la manifestările științifice din țară sau de peste hotare (Roma – 2005, al XVII Congres Internațional de Arheologie Clasică – Roma, Simferopol, Ucraina – 2008 etc.), ca și prin publicarea unui număr impresionant de studii, rapoarte de săpături, note și recenzii, care sunt în cea mai mare parte circumscrise cunoașterii vieții urbane romane de la sudul Dunării, accentul fiind pus îndeosebi asupra instituțiilor municipale (*duumviratul, quaestores, aediles, flaminii municipali, cultul imperial* etc.) și elitelor.

Acestea fiind spuse, vom înțelege acum, mult mai limpede, cum în momentul elaborării tezei de doctorat, **D. A.** s-a arătat îndeajuns de pregătit pentru atacarea unei asemenea întreprinderi, „premeditare”, care nu a putut fi decât benefică pentru obținerea unui rezultat științific valid.

Revenind la cartea pe care o prezentăm, de la bun început trebuie subliniată impresia generală oferită, care este cea a unui discurs bine sistematizat (de văzut *Cuprinsul*), produs al unei minți, de asemenea, bine organizate. Și acest lucru reiese foarte clar încă din capitolul introductiv, unde **D. A.** expune sintetic limitele obiective și subiective între care se desfășoară investigația sa: *Problema, Obiectivul, Mijloacele și Metoda*. Drept rezultat, studioșii aplecați asupra lucrării vor întâlni un cadru bine delimitat în timp și spațiu, unde și etapele cunoașterii de specialitate și-au găsit locul potrivit.

În istoria Romei se pot distinge câțiva factori majori, care, pe de-o parte, au contribuit la crearea unui sistem de civilizație omogen și bine articulat, iar, pe de alta, au asigurat structura necesară edificării, administrării și, în ultimă instanță, exploatarea imperiului. Și, prin prisma

celor înfățișate mai sus, urbanizarea s-a dovedit a fi esențială. Mai mult, fără a glosa la nesfârșit asupra acestui concept, putem conchide – fără teamă de a fi în eroare –, că și urbanismul actual nu poate fi pe deplin înțeles și acceptat fără a parcurge și etapa romană a istoriei sale.

După cum, pe bună dreptate, în mod deliberat subliniază autorul, centrele anterioare, preluate de către Roma sau cele edificate *ab initio*, nu se încadrează în scheme prestabilite, rigide. Specificul local va fi adaptat și remodelat, dar aceasta nu semnifică și diluarea autorității, ci, dimpotrivă, va conduce la consolidarea acesteia. Ba, chiar am putea face observația că anumite nuanțe ale moștenirii locale pot străbate și în canavaua noii urbanități.

În sfârșit, drept încheiere, se poate afirma, că și în acest domeniu geniul administrativ roman a înțeles că îi este util să păstreze avantajele diversității, dar, în același timp, să le dobândească și pe cele ale unității – în ambele planuri beneficiile tuturor părților fiind mai mult decât evidente. Poate, toate cele de mai sus reies în chipul cel mai elocvent în urma trecerii rezumative în revistă a situației juridico-administrative din siturile urbane și rurale din vremea Principatului, prin care **D. A.** analizează tipurile reprezentative de așezări: *oppida, civitates/foederatae/liberae et immunes/stipendiariae, prefecturae, municipia, coloniae, vici, canabae și pagi*. Este un exercițiu deosebit de util, care are menirea să încadreze urbanizarea de la Dunărea de Jos în procesul general desfășurat în Imperiu, fără a fi neglijate totuși specificitatea condițiilor locale.

Aspectul relevat mai sus rămâne constant în centrul atenției cercetătorului și de-a lungul capitolului dedicat genezei și evoluției orașelor de la Dunărea Inferioară, în secolele I–III p. Chr. Și de această dată, consecvența metodologică este și mai pregnant vizibilă, fiecare oraș fiind prezentat potrivit unei scheme monografice: *Dispunerea geografică; Izvoarele istorice – Istoricul cercetărilor arheologice – Așezarea preromană; Trupele staționate; Castrul și canabele; Evoluția administrativă; Evoluția economică și culturală*.

În acest stadiu al cercetării, mai puțin concludente sunt încheierile privitoare la teritoriile orașelor examinate (capitolul III). Situația este explicată, în primul rând, prin informațiile epigrafice lacunare, cu toate că în ultimele decenii, în această direcție, cercetările arheologice au oferit numeroase detalii suplimentare, iar viitorul se anunță a fi deosebit de promițător.

O secvență amplă este rezervată studierii instituțiilor și elitelor din perioada și spațiul investigate (capitolul IV). Aproape obsedantă se vedește și în acest caz grija pentru structurarea clară a textului, – ceea ce nu face decât să ne bucure – însoțită de un evantai larg de explicații metodologice, solicitate nu numai de nevoia de clarificare a demonstrației, cât mai cu seamă de evoluția judecării istoricului pe măsură ce adâncea subiectul. Și de această dată, relativitatea datelor și concluziilor sunt relevate în mod justificat de către autor, iar aducerea în discuție a exemplului recente identificări posibile a legii municipale la Troesmis nu face decât să întărească această aserțiune.

Cel mai întins capitol din lucrare este dedicat instituțiilor și elitelor din spațiul și timpul cercetat. Materialul documentar este destul de bogat, deși, poate, nu atât cât ar fi dorit autorul. Se mai poate spune, că izvoarele nu par să se fi epuizat și, atât cele inedite, cât și reevaluarea celor comunicate, prin perfecționarea, rafinarea și progresul altor discipline, se dovedesc capabile să impună periodic noi interpretări și chiar revizuirii ale tabloului de ansamblu.

Cucerirea romană a însemnat, în primul rând, o atragere mai dinamică și mai consistentă în istorie a unor teritorii vaste, cu populații și resurse pe măsură, iar procesul în sine nu a fost deloc lin și fără dislocarea, adesea, din temelii a structurilor cultural-religioase, economice, sociale și politice, ba chiar și a celor etnice, dacă ținem seama de continua migrație intra-imperială. Și așa cum am mai văzut cu alt prilej, chiar dacă în esență organizarea administrativă romană se vedește a sta sub semnul unității, ea nu poate fi considerată deloc ca fiind uniformizatoare.

Cu aceeași multă aplecare spre sistematică, **D. A.**, deschide capitolul anunțat prin prezentarea instituțiilor municipale romane în genere, ceea ce îi oferă ocazia de a le discuta prin prisma unei bibliografii organice, pentru ca în a doua sa parte să analizeze exercitarea lor practică în centrele urbane din arealul studiat: Viminacium, Ratiaria, Oescus, Novae, Durostorum, Troesmis, Noviodunum și Tropaeum Traiani, la care s-au adăugat și fundațiile grecești, Marcianopolis și Nicopolis ad Istrum.

Ne vom opri doar asupra uneia din observațiile lui **D. A.**, care constată că numărul membrilor senatelor locale din orașele Moesiei Superior este mai ridicat decât al celor similari din Moesia Inferior. În opinia mea, această situație este aparentă întrucât zona examinată se rezumă la orașele dunărene, ceea ce în cazul Moesiei Inferior indică o reprezentativitate mult diminuată prin neincluderea vechilor colonii grecești.

În sfârșit, una din ultimele chestiuni dezbătute în cartea de față se referă la statutul juridic, roman sau latin, aplicat în orașele Dunării Inferioare. Fără a se cantona în discuții sau speculații inutile, în stadiul actual al cercetării, asupra distincției reale dintre cele două categorii jurisprudențiale amintite, autorul înclină spre admiterea existenței unor caracteristici deosebite între acestea.

Atât dreptul latin, cât și cel roman, asigurau promovarea elitelor locale, cu toate că aceasta nu a avut loc în cadrul aceluiași paradigme istorice. Și această situație se vedește de fapt în cazul orașelor dunărene, unde absența dreptului latin este argumentată prin lipsa de așezări oppidane, ca și prin inexistența elitei locale în administrație. Ambele considerente sunt mai mult decât discutabile, așa cum reiese chiar din analiza întreprinsă.

O binevenită anexă cu o concisă explorare a instituțiilor din comunitățile rurale ale Moesiei Inferior ne atrage atenția asupra faptului că unele așezări – adevărat, al căror statut juridic nu este pe deplin clarificat – situate la nord de marele fluviu, au scăpat vigilenței cercetătorului. De altfel, tribulațiile limesului moesic, respectiv, mai târziu, al Moesiei Superior și Inferior, au rămas în mare măsură, încă greu precizabile. Oricum, datele puse în

valoare prin această anexă completează în profunzime imaginea de ansamblu creată de către autor asupra orașelor romane studiate.

În mod firesc, în final, concluziile la care ajunge **D. A.** sunt cele conturate în mare parte de-a lungul încheierilor parțiale de la sfârșitul capitolelor. Însă, unele dintre trăsăturile caracteristice relevate necesită accentuări complementare. Dintre acestea, printre altele, am aminti rolul activ deținut de armată în procesul de urbanizare, tipic și pentru alte regiuni ale imperiului, cum a fost, de pildă, și Dacia. De asemenea, este evidențiată, pe bună dreptate, amploarea cunoscută de către acest proces în perioada Traian–Hadrian, ca și etapele superioare întâlnite în dezvoltarea acestor orașe în timpul lui Marcus Aurelius sau al Severilor, ori, pe de altă parte, relația dintre cele două rețele paralele de așezări – urbane și rurale –, ca și dintre cele două specii corespunzătoare de elite, dacă ținem seama de proveniența lor.

Deși vast ca întindere, studiul de față nu poate fi considerat ca un punct final al cercetării, de fapt, el

reprezentând un start spre noi căi de investigații și de adâncire a studiului. Sunt foarte numeroase datele și interpretările care impun confirmări adiționale, aprofundări mai laborioase sau reveniri consistente. Toate acestea sunt cerute de implicațiile istorice majore care derivă din demersul inițiat și care privesc transformările cunoscute de către romanitatea dunăreană în perioada selectată.

Și dacă, în același timp, eforturile și rezultatele obținute de către **D. A.** pot fi considerate ca fiind lăudabile și în avantajul istoriografiei – așa după cum în mod justificat remarca și autorul *Cuvântului înainte* (Radu Ardevan) – nu pot fi omise, mai cu seamă în condițiile actuale și meritosul suport financiar al Primăriei Municipiului Iași, care a acoperit costurile legate de tipărirea acestui volum și către care se îndreaptă acum nu numai gratitudinea autorului, ci și a noastră, a tuturor celor interesați.

VIRGIL MIHAILESCU-BÎRLIBA